

Nr 167

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 § allmänna ransoneringslagen m. m.; given Stockholms slott den 5 april 1957.

Under åberopande av bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

1) lag om ändrad lydelse av 1 § allmänna ransoneringslagen den 26 maj 1954 (nr 280);

2) lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 15 juni 1939 (nr 254) om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. förantledda arbetsuppgifter;

3) lag angående ändring i lagen den 22 juni 1939 (nr 299) om förbud i vissa fall mot överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m.; samt

4) lag om ändrad lydelse av 1 § lagen den 21 mars 1940 (nr 176) med vissa bestämmelser om fraktfart med svenska fartyg.

GUSTAF ADOLF

Gunnar Lange

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås under hänvisning till erfarenheterna från Suezkrisen sådan ändring i allmänna ransoneringslagen, att Kungl. Maj:t — som f. n. i fredstid kan sätta lagens bestämmelser i tillämpning endast med riksdagens i förväg lämnade samtycke — i brådskande fall skall i fredstid kunna införa ransonerings- och andra regleringar enligt 2 § sagda lag utan att begära riksdagens godkännande förrän efteråt.

Vidare föreslås vissa moderniseringar av formerna för förordnande om tillämpning av tre andra beredskapslagar, berörande kommunernas skyldighet att medverka vid kristidsadministrationen samt sjöfartsnäringen.

Förslag

till

Lag

om ändrad lydelse av 1 § allmänna ransoneringslagen den 26
maj 1954 (nr 280)

Härigenom förordnas, att 1 § allmänna ransoneringslagen den 26 maj 1954 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

1 §.

Kommer riket — — — — — tredje stycket.

Vid krigsfara — — — — — Konungen upphävt.

Har till följd av krig, vari riket befunnit sig, eller krig mellan främmande makter eller annan utom riket inträffad utomordentlig händelse uppkommit knapphet eller betydande fara för knapphet inom riket på förnödenhet, som erfordras för krigsbruk eller för ekonomisk försvarsberedskap eller som eljest är av vikt för befolkningen eller produktionen, äger Konungen med riksdagens samtycke förordna, att vad i 2—5 §§ stadgas, helt eller delvis, skall under viss tid, högst ett år varje gång, äga tillämpning.

Har till följd av krig, vari riket befunnit sig, eller krig mellan främmande makter eller annan utom riket inträffad utomordentlig händelse uppkommit knapphet eller betydande fara för knapphet inom riket på förnödenhet, som erfordras för krigsbruk eller för ekonomisk försvarsberedskap eller som eljest är av vikt för befolkningen eller produktionen, äger Konungen med riksdagens samtycke förordna, att vad i 2—5 §§ stadgas, helt eller delvis, skall under viss tid, högst ett år varje gång, äga tillämpning. Såvitt angår 2 § må Konungen utan samtycke av riksdagen meddela förordnande som nu sagts, om riksdagens beslut ej kan utan synnerlig olägenhet avvaktas. Sådant förordnande skall inom en månad eller, om riksdagssession ej pågår, inom en månad från början av nästkommande session underställas riksdagen. Vad i andra stycket sägs om påföljden, därest underställning ej sker eller riksdagen ej inom två månader gillar förordnandet, skall äga motsvarande tillämpning i fall som nu avses.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

Föreskrift enligt — — — — — där angives.
Vid meddelande — — — — — omständigheterna föränledes.
Under tid — — — — — 6—46 §§ tillämpas.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Förslag

till

Lag

**angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 15 juni 1939 (nr 254) om
skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m.
föranledda arbetsuppgifter**

Härigenom förordnas, att 1 § lagen den 15 juni 1939 om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Gällande lydelse)**(Föreslagen lydelse)***1 §.**

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, när riksdagen ej är samlad, förordna, att vad i 2—7 §§ stadgas skall äga tillämpning; dock må förordnande, som nu sagts, ej meddelas, med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Varder ej meddelat förordnande av nästföljande riksdag inom trettio dagar från riksdagens början gillat, skall detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att löpa till efter rättelse.

Prövas under tid, då riksdagen är samlad, förhållanden vara för handen, som i första stycket sägs, äger Konungen med riksdagens samtycke meddela förordnande, som där avses.

Befinner sig riket i krig, skola bestämmelserna i 2—7 §§ äga tillämpning. Vid krigsfara, vari riket befinner sig, eller under andra utomordentliga, av krig föranledda förhållanden eller i övrigt under förhållanden, som avses i 1 § tredje stycket allmänna ransoneringslagen, äger Konungen förordna, att nämnda bestämmelser skola tillämpas.

Förordnande som i första stycket sägs skall, vid äventyr att det eljest förfaller, inom en månad eller, om riksdagssession ej pågår, inom en månad från början av nästkommande session underställas riksdagen för dess prövning av frågan huruvida förordnandet skall bestå. Blir förordnandet icke inom två månader från det underställningen skett av riksdagen gillat, skall detsamma vara förfallet.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Förslag

till

Lag**angående ändring i lagen den 22 juni 1939 (nr 299) om förbud i vissa fall mot överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m.**

Härigenom förordnas, att 1 § och 2 § 2 mom. lagen den 22 juni 1939 om förbud i vissa fall mot överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m. ävensom slutbestämmelserna till lagen skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

*(Gällande lydelse)**(Föreslagen lydelse)***1 §.**

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, när riksdagen ej är samlad, i den mån så provas nödigt förordna, att vad i 2—4 §§ stadgas skall äga tillämpning. Varder ej meddelat förordnande av nästföljande riksdag inom trettio dagar från riksdagens början gillat, skall detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse.

Provas under tid, då riksdagen är samlad, förhållanden vara för handen, som i första stycket sägs, äger Konungen med riksdagens samtycke meddela förordnande, som där avses.

Befinner sig riket i krig, skola bestämmelserna i 2—4 §§ äga tillämpning. Vid krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen förordna, att nämnda bestämmelser skola tillämpas.

Förordnande som i första stycket sägs skall, vid äventyr att det eljest förfaller, inom en månad underställas riksdagen för dess prövning av frågan huruvida förordnandet skall bestå. Blir förordnandet icke inom två månader från det underställningen skett av riksdagen gillat, skall detsamma vara förfallet.

2 §.

2 mom. Vad i 1 mom. sagts medför ej inskränkning i:

aktieägares rätt till teckning eller erhållande av det antal nya aktier i bolaget, som svarar mot hans andel i det förutvarande aktiekapitalet,

den rätt att teckna eller erhålla nya aktier, som, där någon under tiden för giltigheten av förordnande enligt 1 § annorledes än genom teckning eller överlåtelse bekommit aktie, vid

2 mom. Vad i 1 mom. sagts medför ej inskränkning i:

aktieägares rätt till teckning eller erhållande av det antal nya aktier i bolaget, som svarar mot hans andel i det förutvarande aktiekapitalet,

den rätt att teckna eller erhålla nya aktier, som, där någon under tid då 2—4 §§ äga tillämpning annorledes än genom teckning eller överlåtelse bekommit aktie, vid tiden här-

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

tiden härför enligt bolagsordningen
var förenad med aktien.

för enligt bolagsordningen var för-
enad med aktien.

Denna lag — — — Svensk författningssamling.

Vad i denna lag stadgas skall icke gälla med avseende å rätten för utlänning att överlåta sådan andel i fartyg eller sådan aktie, som vid den tid då förordnande enligt 1 § träder i tillämpning redan äges av utlänning, eller sådan rätt till tidsbefraktning av eller nyttjanderätt till fartyg, som vid samma tid tillkommer utlänning, ej heller å den rätt att teckna eller erhålla nya aktier, som vid sådan tid enligt bolagsordningen må tillkomma aktieägare.

Vad i denna lag stadgas skall icke gälla med avseende å rätten för utlänning att överlåta sådan andel i fartyg eller sådan aktie, som vid den tid då 2—4 §§ träda i tillämpning redan äges av utlänning, eller sådan rätt till tidsbefraktning av eller nyttjanderätt till fartyg, som vid samma tid tillkommer utlänning, ej heller å den rätt att teckna eller erhålla nya aktier, som vid sådan tid enligt bolagsordningen må tillkomma aktieägare.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Förslag

till

Lag**om ändrad lydelse av 1 § lagen den 21 mars 1940 (nr 176) med vissa bestämmelser om fraktfart med svenska fartyg**

Härigenom förordnas, att 1 § lagen den 21 mars 1940 med vissa bestämmelser om fraktfart med svenska fartyg skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Gällande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

1 §.

Vid *krig* eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, när riksdagen ej är samlad, förordna, att vad i 2 och 3 §§ stadgas skall äga tillämpning. Varder ej meddelat förordnande av nästföljande riksdag inom trettio dagar från riksdagens början gillat, skall detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse.

Prövas under tid, då riksdagen är samlad, förhållanden vara för handen, som i första stycket sägs, äger Konungen med riksdagens samtycke meddela förordnande, som där avses.

Befinner sig riket i krig, skola bestämmelserna i 2 och 3 §§ äga tillämpning. Vid krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen förordna, att nämnda bestämmelser skola tillämpas.

Förordnande som i första stycket sägs skall, vid äventyr att det eljest förfaller, inom en månad underställas riksdagen för dess prövning av frågan huruvida förordnandet skall bestå. Blir förordnandet icke inom två månader från det underställningen skett av riksdagen gillat, skall detsamma vara förfallet.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Utdrag av protokollet över handelsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 22 mars 1957.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, PERSSON, LINDELL, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, NÄSGÅRD, KLING, ELIASSON.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för handelsdepartementet, statsrådet Lange, *fråga om ändring i reglerna för förordnande om tillämpning av allmänna förfogande- och ransoneringslagstiftningen och vissa andra beredskapslagar* samt anför därvid följande.

I anledning av Suezkrisen blev det i november 1956 nödvändigt att sätta *allmänna förfogandelagen den 26 maj 1954 (nr 279)* och *allmänna ransoneringslagen samma dag (nr 280)* i tillämpning för tiden till och med den 30 juni 1957. De erfarenheter, som därvid gjordes, har föranlett mig att till övervägande upptaga frågan om reglerna för förordnande om tillämpning av dessa lagar är lämpligt utformade. Detta spörsmål har fortfarande särskild aktualitet, eftersom förhållandena i fråga om försörjningen med flytande bränsle ännu är så ovissa att det icke kan bedömas om åtgärder med stöd av lagarna kommer att erfordras även efter den 30 juni i år. Inom handelsdepartementet har upprättats en den 14 februari 1957 dagtecknad promemoria, i vilken på anförda skäl föreslås vissa ändringar i nämnda regler. I promemorian föreslås dessutom ändringar i motsvarande regler i vissa andra s. k. beredskapslagar, bl. a. *lagen den 15 juni 1939 (nr 254) om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter*, *lagen den 22 juni 1939 (nr 299) om förbud i vissa fall mot överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m.* och *lagen den 21 mars 1940 (nr 176) med vissa bestämmelser om fraktfart med svenska fartyg.*

Efter remiss har yttranden över promemorian avgivits av kommerskollegium, jordbruksnämnden, riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap, länsstyrelserna i Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Kopparbergs samt Norrbottens län, sjöfartsstyrelsen — som haft att yttra sig blott över de båda sist nämnda förslagen — Kooperativa förbundet, Landsorganisationen i Sverige, Sveriges grossistförbund, Sveriges industriförbund, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges lantbruksförbund, förening u. p. a., Stockholms handelskammare, Skånes handelskammare, handelskammaren i Karlstad, Väster- och Jämtlands länshandelskammare ävensom Svenska stads-

förbundet, som yttrat sig blott beträffande lagen rörande kommuns skyldighet.

Tillfälle att yttra sig har jämväl beretts Sveriges redareförening och Svenska landskommunernas förbund utan att dock yttranden inkommit från dem.

Jag anhåller nu att få anmäla dessa lagändringsfrågor.

I. Den allmänna förfogande- och ransoneringslagstiftningen

Gällande bestämmelser. Allmänna förfogandelagen och allmänna ransoneringslagen är tillämpliga i vissa krislägen. De ger Kungl. Maj:t befogenheter att tillgodose behov av viktiga förnödenheter och möjliggör den av förhållandena påkallade hushållningen med dylika förnödenheter. Med stöd av lagarna kan Kungl. Maj:t i försörjningspolitiskt syfte företa — i vissa fall mycket djupgående — ingrepp i enskild äganderätt samt i handel och annan näringsverksamhet genom förfogande över egendom och genom ransoneringsringar m. m. De krislägen, då nämnda befogenheter får tagas i anspråk, är uttömmande angivna i lagarna. Förutsättning för tillämpning av de bestämmelser i lagarna (2—9 resp. 2—5 §§), som innehåller ifrågakarande befogenheter, är sålunda att riket kommit i krig (1 § första stycket), att riket befinner sig i krigsfara (1 § andra stycket) eller att det till följd av krig, vari riket befunnit sig, eller krig mellan främmande makter eller annan utom riket inträffad utomordentlig händelse uppkommit knapphet eller betydande fara för knapphet inom riket på förnödenhet, som erfordras för krigsbruk eller för ekonomisk försvarsberedskap eller eljest är av vikt för befolkningen eller produktionen (1 § tredje stycket).

Om riket kommer i krig träder lagarnas bestämmelser om Kungl. Maj:ts befogenheter automatiskt i tillämpning. I de båda andra fallen däremot krävs att Kungl. Maj:t förordnar, att bestämmelserna skall äga tillämpning. I krigsfarefallet kan Kungl. Maj:t enligt 1 § andra stycket i vardera lagen meddela dylikt förordnande utan att i förväg höra riksdagen. Förordnandet skall dock, vid äventyr att det eljest förfaller, inom en månad underställas riksdagen för prövning av frågan om det skall bestå. Har förordnandet icke gillats av riksdagen inom två månader från det underställningen skett, är det förfallet.

Då varken krig eller krigsfara föreligger, kan Kungl. Maj:t enligt 1 § tredje stycket i vardera lagen blott med riksdagens samtycke förordna om tillämpning av befogenhetsbestämmelserna. I sådant fall måste alltså förordnandet föregås av proposition, utskottsbehandling och riksdagsbeslut. Förordnandet skall avse viss tid, högst ett år åt gången.

Här må anmärkas, att allmänna prisregleringslagen den 1 juni 1956 (nr 236) i fråga om reglerna för förordnande om lagens tillämpning i viss mån avviker från de nyss nämnda. För krigs- och krigsfarefallen gäller samma regler, men i andra krislägen — prisregleringslagen kan sättas i tillämpning

även då av annan orsak än krig eller krigsfara betydande fara för allvarlig stegring av allmänna prisläget inom riket uppkommit — äger Kungl. Maj:t utan att i förväg inhämta riksdagens samtycke sätta lagen i tillämpning. Förordnandet härom skall enligt samma regler som i krigsfarefallet underställas riksdagens samtycke. Om riksdagssession ej pågår behöver riksdagen dock ej inkallas för att pröva förordnandet; det är i sådant fall tillräckligt att underställning sker inom en månad från nästkommande sessions början.

I proposition (nr 199) till 1956 års riksdag begärde Kungl. Maj:t riksdagens samtycke till förordnande att befogenhetsbestämmelserna i allmänna förfogande- och ransoneringslagarna skulle äga tillämpning tills vidare under tiden till och med den 30 juni 1957. Åtgärden orsakades direkt av behovet av ransonering av flytande bränsle och drivmedel på grund av Suezkrisen. Framställningen begränsades emellertid icke till bränsle- och drivmedelsområdet utan avsåg tillämpning av bestämmelserna utan inskränkning. Det uttalades i propositionen bl. a. att det utrikespolitiska läget inrymde risker för en sådan utveckling att knapphet kunde uppkomma även på andra viktiga förnödenheter.

Propositionen avlämnades till riksdagen den 13 november 1956 och behandlades samma dag av andra lagutskottet, som hemställde om bifall till propositionen. Påföljande dag, den 14 november, avgjordes ärendet av riksdagen, varvid utskottets hemställan bifölls. I konselj sistnämnda dag beslöt Kungl. Maj:t dels förordnande att ifrågavarande bestämmelser skulle äga tillämpning tills vidare till och med den 30 juni 1957, dels ock kungörelse, genom vilken med verkan från och med den 15 november 1956 viss ransonering av flytande bränsle och drivmedel infördes.

Promemorian. Den fråga, som behandlas i promemorian, rör utformningen av reglerna i 1 § tredje stycket i vardera lagen om riksdagens medverkan vid tillämpningsförordnande i fredstid, d. v. s. i fall då landet ej är i krig eller krigsfara. Det erinras till en början om vissa under förarbetena till de allmänna förfogande- och ransoneringslagarna fällda uttalanden. I dessa betonades vikten av att reglerna utformades så att riksdagen erhöll fullgoda möjligheter att noggrant och ingående pröva huruvida och i vilken omfattning lagarna i fredstid borde sättas i tillämpning i ett aktuellt fall. Såväl den utredning på vars förslag lagarna tillkom (SOU 1952: 24 s. 91 f.) som departementschefen (prop. 20/1954 s. 87) och andra lagutskottet vars utlåtande i anledning av propositionen godkändes av riksdagen (utl. 19/1954 s. 71 f.) fann att det med de sedermera genomförda reglerna skulle finnas alla möjligheter för att nämnda spörsmål skulle bli lika noggrant prövade som då det gäller att antaga en ny lag. Det framhölls, att lagarnas konstruktion gjorde det möjligt för riksdagen att, under behörigt hänsynstagande till det vid tillfället rådande läget, begränsa samtycket till att avse blott vissa förfogande- eller ransoneringsåtgärder eller vissa försörjningsområden eller

varugrupper eller att gälla kortare tid än ett år. Man ansåg, att kravet på riksdagens samtycke borgade för att lagarna icke skulle utnyttjas för ändamål, som stred mot deras syfte. Frågan, huruvida samtliga förutsättningar för lagarnas tillämpning förelåg, skulle avgöras under sedvanliga parlamentariska former. Vid riksdagsdebatterna kunde frågan allsidigt belysas.

I promemorian ifrågasättes om reglerna för förordnande om tillämpning av de båda lagarna verkligen tillgodoser de angivna synpunkterna. Detta gäller såväl intresset att kunna ingripa tillräckligt snabbt och vid den lämpligaste tidpunkten som, framför allt, riksdagens möjligheter att noggrant pröva framställningen om samtycke.

I promemorian anföres, att utredningen (betänkandet s. 60) funnit att det, om effektiviteten icke skulle eftersättas, vid det övervägande antalet regleringsåtgärder måste oavvisligen krävas att åtgärderna icke röjdes i förväg. I fråga om konsumtionsvaror fann utredningen detta utan vidare uppenbart. Men även vid andra regleringar kunde en offentlighet i förväg skapa stora svårigheter för regleringarnas behöriga genomförande. Utredningen påpekade dock att detta ej gällde bl. a. vid ransonering av förnödenheter, som icke kunde bli föremål för hamstring.

Enligt promemorian torde det, om en reglering måste införas i ett läge, då krig eller krigsfara ej råder, med lagstiftningens gällande utformning i fråga om riksdagens medverkan ofta icke kunna undvikas att åtgärderna åtminstone i väsentliga delar blir kända i förväg, eftersom förfogande- och ransoneringslagstiftningen i regel måste sättas i tillämpning i samband med att regleringen införes. Även i gynnsammaste fall måste propositionen med begäran om samtycke till tillämpningsförordnandet lämnas två dagar innan regleringen kan träda i kraft. Självfallet bör allmänheten av psykologiska skäl i samband därmed informeras om de tillämnade åtgärderna; även om så ej skulle ske torde det i regel stå klart vilket område som i första hand beröres. I de fall, då regleringen rör hamstringskänsliga varor, kan således de av utredningen påtalade olägenheterna av för tidigt offentliggörande icke undvikas. Särskilt är detta fallet om lagarna måste sättas i tillämpning då riksdagssession icke pågår. Det kan då icke ske med två dagars varsel, eftersom riksdagen måste inkallas, utan åtgärderna kommer att vara kända betydligt längre tid i förväg. Dessutom är det en så alarmerande åtgärd att kalla in riksdagen under dess ferier att man enligt promemorian kan förutse att stark oro kommer att vållas därav.

Kravet på riksdagens föregående samtycke anses i promemorian i viss mån begränsa möjligheterna att ingripa i det lämpligaste ögonblicket. Kungl. Maj:ts beslut måste i realiteten fattas innan propositionen avlämnas. Om läget är ovisst och en snabb skärpning kan befaras, kan detta medföra att en reglering införes tidigare än som eljest skulle ha skett. Kungl. Maj:t torde nämligen i ett sådant fall icke dröja med framställningen till riksdagen och därigenom riskera att ingripandet sker för sent. Sedan offentlighet givits åt de tilltänkta åtgärderna, är det av naturliga skäl svårt att underlåta att genomföra dem. Dessutom kan offentligheten ha medfört en hamst-

ringsväg, som i sådan grad ökar faran för försörjningen, att en reglering, som eljest kanske icke hade varit nödvändig, måste införas.

Förutom de verkningar, som gällande bestämmelser sålunda kan medföra i fråga om regleringens effektivitet och — i kritiska lägen — folkförsörjningen och försvarsberedskapen, kan det enligt promemorian på grund av risken för olägenheter även vara olämpligt att, på sätt man tänkte sig vid lagarnas antagande, inskränka tillämpningsförrordnandet i fråga om fullmakternas omfattning. Om läget ger anledning befara en utveckling, som kan komma att nödvändiggöra ytterligare regleringar, bör statsmakterna icke sätta sig i den situationen att en sådan reglering måste föregås av en ny riksdagsbehandling med åtföljande oro och olägenheter. Kungl. Maj:t torde därför knappast kunna undgå att begära riksdagens samtycke till att lagstiftningen sättes i tillämpning i sin helhet, även om tills vidare endast begränsade åtgärder skola vidtagas.

Ytterligare framhålls att risken för att regleringen till följd av för tidigt offentliggörande skall bli mindre effektiv medför att riksdagsbehandlingen måste ske med den allra största skyndsamhet såsom fallet var i november 1956. Statsmakterna anses i själva verket knappast vara benägna att underlåta att tillgripa en dylik snabbbehandling av ärendet i riksdagen i andra fall än då det är uppenbart att en för tidig kännedom om regleringen icke medför några vådor. Genom snabbbehandlingen beskäres i hög grad riksdagens möjligheter att noggrant pröva en framställning om samtycke till lagstiftningens sättande i tillämpning. Motionstiden kan ej iakttagas och i praktiken måste det bli svårt för någon enskild riksdagsman att motionera i frågan. Den tid, som kan anslås för riksdagens behandling av ärendet, blir alltför kort för att ärendet skall hinna noggrant övervägas. Någon allsidig belysning av frågan kan knappast förekomma vid riksdagsdebatterna. Redan den korta tid, som står till buds för riksdagens ledamöter att sätta sig in i frågan, är ett hinder för diskussion. Härtill kommer att ingripande kan bli nödvändigt i en situation, då läget är så ovisst att tillräckligt sakunderlag för ett meningsutbyte saknas. Dessutom kan diskussionen hämmas av medvetandet att det kan vara olämpligt att vissa uppgifter ges offentlighet innan ingreppet skett. Trots detta torde riksdagen knappast kunna ta ansvaret att neka Kungl. Maj:t fullmakter, då Kungl. Maj:t anser sig i behov av sådana.

Möjligheten för riksdagen att behålla det faktiska avgörandet i sin hand anses i promemorian vara avsevärt större i krigsfarefallet, då riksdagens godkännande i efterhand kräves för att ett förordnande om tillämpning av lagstiftningen skall äga giltighet, liksom vid tillämpning av allmänna prisregleringslagen, som har samma regler även för förordnande i fredstid. Ärendet kan då behandlas i riksdagen utan större brådska, motionstiden kan iakttagas och tid för erforderligt övervägande av saken ges. De hinder, som fanns för en offentlig debatt i saken, innan regleringen genomfördes, torde ej längre äga samma styrka och läget kan ha hunnit klarna. Med en sådan ordning kan även önskemålen om begränsning av fullmakterna tillgodoses,

varjämte olägenheter till följd av för tidigt offentliggörande kan undvikas och den lämpligaste tidpunkten fritt väljas.

Det anförda ger enligt promemorian vid handen att de syften, som man velat tillgodose genom att kräva riksdagens samtycke för tillämpning av förfogande- och ransoneringslagstiftningen i fredstid, bättre tillgodoses genom en föreskrift om riksdagens godkännande i efterhand.

Mot en sådan ordning anses i promemorian väsentligen två invändningar kunna göras. Det kan påstås att redan den omständigheten att riksdagens samtycke krävs för tillämpningen är en garanti för att lagstiftningen ej tillgripes annat än när fullgoda skäl föreligger och för att lagarna ej begagnas för ändamål, som strider mot deras syfte. Med hänsyn till vad i promemorian anförts om riksdagens möjligheter att sakligt pröva en framställning om samtycke anses innebörden av ett sådant påstående egentligen endast vara att Kungl. Maj:t i det längsta skulle dra sig för att gå till riksdagen. Endast i det — enligt promemorian enbart teoretiska — fallet, att Kungl. Maj:t skulle tämligen uppenbart sakna grund för sin framställning om samtycke, torde riksdagen kunna vägra begärda fullmakter. För övrigt torde Kungl. Maj:t alltid vara obenägen att, annat än när det verkligen är erforderligt, tillgripa en så ingripande och impopulär åtgärd som att sätta den ifrågasvarande lagstiftningen i tillämpning. Vad angår risken — om någon sådan föreligger — att Kungl. Maj:t skulle begagna lagstiftningen för ändamål, för vilka den ej är avsedd, så äger det vanliga konstitutionella ansvaret tillämpning även i ett dylikt fall och det torde vara lättare att utkräva detta ansvar, om riksdagen icke på förhand givit sitt samtycke till att lagstiftningen tillämpas, än då så skett.

Enligt promemorian kan det vidare göras gällande, att det, sedan en reglering införts, kan möta svårigheter att upphäva denna och att riksdagen därför, om ej samtycke utan blott efterhandsgodkännande fordras, kan bli nödsakad godkänna ett tillämpningsförordnande, som icke var sakligt motiverat, då det meddelades. Med hänsyn till vad förut anförts om riksdagens möjligheter att vid snabbhandling av begäran om samtycke till att lagstiftningen sättes i tillämpning bedöma om sakliga skäl föreligger för tillämpningsförordnande, anses dock i promemorian att risken för att riksdagen skall lämna sitt samtycke till ett felaktigt förordnande är minst lika stor som risken för att den skall bli tvungen att i efterhand godkänna ett sådant förordnande. Om den tid, inom vilken förordnandet skall underställas riksdagen, göres så kort som en månad, torde faran för att en reglering skall medföra sådana verkningar att den icke kan upphävas utan alltför stora olägenheter, icke böra överdrivas.

På grund av vad sålunda anförts föreslås i promemorian, att i allmänna förfogande- och ransoneringslagarna införes bestämmelser, som möjliggör för Kungl. Maj:t att, även då krig eller krigsfara ej föreligger, förordna om tillämpning av lagarna utan att i förväg inhämta riksdagens samtycke därtill. Det anförda anses emellertid ha tillämpning blott i de fall, då läget är sådant att samtyckesfrågan måste snabbbehandlas i riksdagen. För övriga

fall, exempelvis då det ej är fråga om hamstringskänsliga varor eller då det endast gäller att förlänga ett redan meddelat tillämpningsförrådande, anses det icke finnas anledning att av de anförda skälen ändra lagstiftningen.

Förslaget innebär därför att den nuvarande regeln bibehålles som huvudregel men kompletteras med en undantagsbestämmelse, enligt vilken Kungl. Maj:t, om avvaktandet av riksdagens beslut måste antagas medföra synnerlig olägenhet, skall äga meddela tillämpningsförrådande även utan riksdagens samtycke. Förrådnandet skall i sådant fall underställas riksdagen för dess prövning om det skall bestå. Underställandet bör ske inom en månad. Även i övrigt bör beträffande dylikt förrådande gälla samma regler som för förrådande i krigsfarefallet. Det skall sålunda förfalla, om det ej underställes inom en månad eller om det ej inom två månader från underställandet gillas av riksdagen.

Yttrandena. Förslaget till ändringar i allmänna förfogande- och ransoneringslagarna tillstyrkes helt av samtliga hörda myndigheter utom av länsstyrelserna i Kopparbergs och Norrbottens län samt av riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap. De båda länsstyrelserna förklarar dock att de icke vill motsätta sig förslaget, länsstyrelsen i Kopparbergs län likväl endast under förutsättning att den nya regeln kan begränsas till situationer, där nuvarande ordning bereder särskilda svårigheter. Riksnämnden tillstyrker den föreslagna ändringen i ransoneringslagen men avstyrker såvitt rör förfogandelagen. Av de organisationer, som yttrat sig över förslaget i förevarande del är det endast Landsorganisationen som direkt tillstyrker det. Kooperativa förbundet förklarar sig kunna ansluta sig till förslaget men endast under förutsättning att den »synnerliga olägenhet», som kan föranleda omedelbart förrådande om lagarnas tillämpning närmare definieras i lagtexten eller med erforderlig tydlighet anges i propositionen. Grossistförbundet, industriförbundet, köpmannaförbundet och lantbruksförbundet avstyrker uttryckligen, medan de hörda handelskammarna ställer sig avvissande utan att direkt avstyrka. Skånes handelskammare förklarar sig kunna ansluta sig till förslaget, därest Kungl. Maj:ts befogenheter i fredstid inskränkes på visst sätt.

Vad i promemorian anförts om de olägenheter, som med gällande ordning kan uppkomma till följd av att tilltänkta åtgärder blir kända i förväg och av att det lämpligaste ögonblicket för ett ingripande icke kan fritt väljas, synes i allmänhet godtagas i yttrandena. *Stockholms handelskammare* finner det svårt att vederlägga promemorians framställning särskilt av de komplikationer, som med nuvarande ordning kan uppstå under tid då riksdagen ej är samlad. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* anser det ej kunna med fog bestridas, att olägenheter kan uppkomma med nuvarande regler i de fall då en ifrågasatt reglering avser hamstringskänsliga förnödenheter men framhåller att det kan vara föremål för delade meningar huruvida olägenheterna blir av den storleksordningen att de motiverar de föreslagna lag-

ändringarna. *Riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap* uttalar den meningen att hamstring framförallt förorsakas av händelseutvecklingen och allmänhetens bedömning av de risker för varuknapphet som denna kan medföra samt att framläggande av proposition om tillämpning av ransoneringslagen i allmänhet torde vara av mindre betydelse. *Industriförbundet* framhåller att det i promemorian icke gjorts gällande att den procedur för tillämpningsförordnande, som fick iakttagas i samband med Suezkrisen, gett upphov till några större olägenheter ur allmän synpunkt.

Ej heller har de i promemorian uttalade åsikterna om förutsättningarna för begränsning av fullmakterna och riksdagens möjligheter att vid en snabbhandling sakligt pröva en framställning om samtycke till tillämpningsförordnande blivit föremål för erinringar. Beträffande sistnämnda spörsmål har promemorians uppfattning understrukits bl. a. av *kommerskollegium* och *Skånes handelskammare*. Handelskammaren konstaterar, att antagandena om att hithörande frågor skulle bli lika noggrant prövade som när det gällde att stifta ny lag, icke hållit streck. I stället har farhågorna för att prövningen i praktiken skulle bli tämligen formell och att fullmakternas syfte och omfattning ej skulle preciseras blivit besannade.

Flera remissinstanser, bl. a. *kommerskollegium*, erinrar om att man i samband med lagarnas tillkomst ingående dryftade frågan, huruvida de borde kunna sättas i tillämpning under annan betingelse än då riket befinner sig i krig eller krigsfara samt att man därvid från åtskilliga håll hävdade att lagstiftningen icke borde vara tillämplig i fredstid. Denna inställning grundades på den principiella inställningen, att så långtgående ingrepp i enskildas frihet och egendom, som lagstiftningen möjliggör, kan godtagas då det i krig eller krigsfara gäller att uppnå högsta möjliga försvarsansträngning men icke i fred, då den vanliga lagstiftningsvägen bör begagnas. Såsom skäl för att lagstiftningen trots detta gjordes tillämplig i fredstid anfördes bl. a. att de nämnda principiella betänkligheterna i hög grad minskades därigenom att riksdagen bibehöll samma inflytande på lagstiftningens tillämpning som vid antagande av en vanlig lag, eftersom den icke kunde tillämpas utan riksdagens i förväg lämnade samtycke.

Under hänvisning till de nämnda principella synpunkterna anser *grosistförbundet*, att det måste fordras starka skäl för att endast tre år efter lagarnas tillkomst ändra dem i ett ur principiell synpunkt så utomordentligt viktigt avseende som att överföra riksdagens beslutanderätt till Kungl. Maj:t. Speciell hänsyn måste enligt förbundets åsikt tas till det förhållandet att någon meningsskiljaktighet på denna punkt icke förelåg inom riksdagen vid dess behandling av lagförslagen, vilka grundade sig på de omfattande erfarenheterna från de senaste världskrigen och tiden därefter. Enligt förbundets mening är de i promemorian åberopade erfarenheterna vid lösandet av de med Suezkrisen aktualiserade problemen ej tillräckliga som erfarenhetsmaterial för att motivera de föreslagna lagändringarna. Liknande synpunkter anføres av *köpmannaförbundet*, som dessutom ifrågasätter om icke Suezkrisen i själva verket innebar krigsfara för vårt land. Även *kommerskollegium*

finner att det kan synas anmärkningsvärt att förslag framlägges om ändring i den för så kort tid sedan antagna grundsatsen om riksdagens samtycke vid tillämpning av lagarna i fredstid. De principiella betänkligheterna mot en fullmaktslagstiftning, som kan bli tillämplig också i fredstid, växer obestridligen i styrka. Kollegium framhåller emellertid att vid tillkomsten av lagarna varje erfarenhet saknades av huru lagarnas sättande i tillämpning under fredstid skulle utfalla i praktiken. Av de åtgärder, som genomfördes med anledning av Suezkrisen, framgår klart att den nuvarande ordningen — i motsats till vad som ursprungligen förutsattes — alltför lätt blir tämligen meningslös.

Vidare framföres i några yttranden den i promemorian behandlade invändningen, att regeln om riksdagens samtycke är en garanti för att lagstiftningen ej tillgripes annat än när fullgoda skäl föreligger och att den ej begagnas för ändamål som strider mot dess syfte. *Lantbruksförbundet* hyser sålunda nu liksom tidigare den uppfattningen att en garanti mot missbruk av fullmaktssystemet ligger däri att lagstiftningen icke får sättas i tillämpning utan riksdagens samtycke och har icke blivit övertygat om nödvändigheten och lämpligheten av att Kungl. Maj:ts befogenheter ytterligare utvidgas. *Västernorrlands och Jämtlands läns handelskammare* däremot framhåller att, då förhållandena är sådana att lagstiftningen snabbt måste sättas i tillämpning, blir riksdagens behandling av samtyckesfrågan rent formell och kan till följd därav icke utgöra någon verklig garanti mot missbruk från Kungl. Maj:ts sida. *Stockholms handelskammare*, som hyser samma åsikt, tillägger, att den omständigheten att Kungl. Maj:t i förväg måste inhämta riksdagens medgivande å andra sidan är ägnad att verka återhållande på benägenheten att tillgripa fullmaktslagstiftning och att begära längre gående fullmakter än som framstår som oundgängligen nödvändigt. Det förhållandet att riksdagen från början blir medansvarig i de för den enskilde och näringslivet djupt ingripande åtgärder, varom är fråga, synes också böra tillmätas en icke oväsentlig betydelse. *Industriförbundet* tillägger att Kungl. Maj:t står starkare mot riksdagen, om denna redan från början varit med och beslutat och därmed själv tagit sin del av ansvaret för den ifrågasatta åtgärden, vilket är värdefullt när det gäller i allmänhetens ögon så föga populära åtgärder, som här kan ifrågakomma. — *Landsorganisationen* hävdar, att skyldigheten att redan inom en månad efter meddelat förordnande underställa detta riksdagens prövning är en tillräcklig garanti för att förordnanderätten icke användes i andra fall än sådana, i vilka riksdagen vid en förhandsprövning kunnat antagas ha samtyckt till åtgärden.

Invändningen att riksdagen kan ha svårt att upphäva en redan införd reglering anföres bl. a. av *Kooperativa förbundet*, som anser att ett upphävande av ett redan utfärdat förordnande, även om dettas återkallande skulle framstå som i övervägande grad berättigat, kan vara förenat med särskilda svårigheter och hänsynstaganden av parlamentarisk art.

Den i promemorian dragna slutsatsen, att de syften man velat tillgodose genom att kräva riksdagens samtycke för tillämpning av förfogande- och

ransoneringslagstiftningen i fredstid, i de angivna fallen bättre tillgodoses genom en föreskrift om riksdagens godkännande i efterhand, biträdes av *Kommerskollegium*. Även *Skånes handelskammare* håller för troligt, att den föreslagna anordningen ger något större möjligheter till en verklig prövning än den snabbhandling, som nu förekommit, och att den därför kan anses som en förbättring i förhållande till nuvarande ordning. Handelskammaren påpekar dock att den i jämförelse med den normala lagstiftningsproceduren innebär en försvagning av den parlamentariska kontrollen.

Såsom förut nämnts föreslås i visa yttranden begränsningar av de föreslagna ändringarna. *Riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap* åberopar till stöd för sin åsikt att ändringen bör avse endast allmänna ransoneringslagen, att de skäl som anförts i promemorian i främsta rummet avser åtgärder jämlikt sagda lag men enligt riksnämndens mening icke kan åberopas som stöd för en motsvarande ändring av allmänna förfogandelagen. Åtgärder som behöver vidtagas med stöd av sistnämnda lag torde i regel icke vara av så brådskande natur, att icke riksdagens samtycke kan avvaktas. En förfogandeåtgärd innebär ofta ett väsentligt ingrepp i den enskildes rätt, och det torde vara svårt att undanröja verkningarna av en redan vidtagen åtgärd, om riksdagen vid sin efterhandsprövning icke skulle godkänna att lagen satts i tillämpning.

Skånes handelskammares förslag innebär, att Kungl. Maj:ts befogenheter enligt lagarna i fredstid skall vara begränsade till att meddela föreskrifter enligt 2 § allmänna ransoneringslagen, vilket lagrum ger Kungl. Maj:t befogenhet att föreskriva handelsförbud, handelsreglering och användningsreglering beträffande viss förnödenhet, samt 9 § allmänna förfogandelagen, som stadgar rätt att föreskriva förbud att förfoga över viss förnödenhet, som kan antagas komma att genom förfogandeåtgärd tas i anspråk med äganderätt. Handelskammaren anser, att Kungl. Maj:ts befogenheter i fredstid bör begränsas till vad som får anses nödvändigt med tanke på behovet av snabba åtgärder. I den mån vidsträcktare befogenheter anses nödvändiga bör och kan enligt handelskammarens mening den vanliga lagstiftningsvägen anlitas för att den parlamentariska kontrollen skall bli tillräckligt stark.

Beträffande utformningen av de föreslagna nya reglerna anser *Stockholms handelskammare* att det tydligare än i förslaget bör komma till uttryck i själva lagtexten att Kungl. Maj:t skall äga underlåta att på förhand inhämta riksdagens samtycke endast i alldeles särskilt brådskande lägen, när risken för betydande hamstring av härför särskilt känsliga konsumtionsvaror bedömes vara speciellt framträdande. Liknande synpunkter anföres av *Västernorrlands och Jämtlands läns handelskammare* samt av *Kooperativa förbundet*, som anser, att undantagsbestämmelsen bör vara tillämplig endast i mycket plötsligt inträdande krislägen, som innebär risker av särskild art för försvarsberedskapen eller den allmänna försörjningen. Detta anser förbundet nödvändigt för att hindra att undantagsbestämmelsen i praktiken ges en vidsträcktare tillämpning än den avsedda. *Stockholms handelskammare* anser, att lagtexten under alla förhållanden bör erhålla

en ur formell synpunkt mera tillfredsställande utformning. För ett ianspråktagande av fullmakterna utan riksdagens samtycke bör alltså i varje fall fordras, att »riksdagens beslut icke utan synnerlig olägenhet kan avvaktas».

Departementschefen. Den allmänna förfogande- och ransoneringslagstiftning som tillkom 1954 är av permanent natur. Den är emellertid så konstruerad att den kan tillämpas blott i vissa lägen, nämligen främst då landet är i krig eller krigsfara men under vissa omständigheter även i fredstid, för att trygga försörjningen med viktiga förnödenheter. Lagstiftningen sättes i fredstid i tillämpning genom förordnande av Kungl. Maj:t; sådant förordnande får dock icke meddelas utan att riksdagen i förväg lämnat samtycke därtill.

Lagstiftningen sattes i november 1956 i tillämpning för tiden till och med juni 1957. Tillämpningsförordnandet föranleddes av Suezkrisen. De erfarenheter som gjordes i samband därmed har givit anledning att ta under övervägande huruvida det nyss nämnda kravet på riksdagens samtycke i alla situationer är lämpligt. Vissa synpunkter i ämnet har samlats i den nu förevarande departementspromemorian, vari föreslås att lagstiftningen ändras så att Kungl. Maj:t i undantagsfall får sätta lagstiftningen i tillämpning utan att i förväg inhämta riksdagens samtycke.

I yttranden över förslaget har invänts, att det gått så kort tid, sedan den ifrågakvarande lagstiftningen tillkom, att man ännu icke kan ha vunnit tillräcklig erfarenhet av dess tillämpning för att redan nu ändra den. Gentemot denna åsikt vill jag i likhet med kommerskollegium framhålla, att man vid lagstiftningens tillkomst saknade all erfarenhet av att i fredstid sätta förfogande- och ransoneringslagstiftning i tillämpning. Den tidigare lagstiftningen med bestämmelser rörande dylika förhållanden sattes i tillämpning vid krigsutbrottet 1939 och var sedan oavbrutet i tillämpning till och med juni 1954. Härtill kommer att frågan just nu har särskild aktualitet. Det är ännu för tidigt att avgöra om olje- och bensinransonering måste ske även under bränsleåret 1957—1958. Ställning till spørsmålet huruvida det gällande tillämpningsförordnandet skall förlängas för tid efter den 30 juni i år torde emellertid böra tas under innevarande riksdagssession. Härvid kan det bli av avgörande betydelse, om Kungl. Maj:t kan sätta erforderliga bestämmelser i tillämpning utan riksdagens föregående samtycke eller ej.

Under hänvisning till vad sålunda anförts finner jag mig böra, trots att så kort tid förflutit efter lagarnas tillkomst, nu upptaga den i promemorian väckta frågan om ändring i reglerna rörande förordnande om tillämpning av lagarna i fredstid.

Skälet för det vid lagarnas tillkomst uppställda kravet på riksdagens föregående samtycke till förordnande om tillämpning av lagarna i fred var närmast av principiell art. Lagstiftningen är av fullmaktsnatur. Den ger Kungl. Maj:t befogenhet att, i den mån lagarna är i tillämpning, ingripa i enskild rätt genom förfoganden och regleringar m. m. Dessa befogenheter ansågs

kunna innebära så djupgående intrång i enskild rätt, att de i princip borde i det aktuella fallet beslutas av Kungl. Maj:t och riksdagen gemensamt på sätt gäller för vanliga lagar. Vid krig eller krigsfara måste dock den enskilda rätten tråda tillbaka för det gemensamma försvarsintresset och i sådana lägen är dessutom tvånget att handla snabbt särskilt framträdande. En avvikelse från den nämnda principen för dylika fall ansågs därför rimlig. Däremot motsatte sig flera instanser att principen sattes åt sidan även i fred. När lagarna trots detta utsträcktes även till fredstid, motiverades detta särskilt med att kravet på riksdagens samtycke innebar att tillämpningsfrågan skulle bli lika noggrant behandlad som om fråga vore om antagande av en ny lag. Riksdagens medverkan ansågs i dessa fall vara en garanti för att lagstiftningen icke tillämpades i strid mot sitt syfte.

Promemorians förslag tar sikte på sådana situationer, då det för effektiviteten av en reglering, exempelvis därför att den avser hamstringskänsliga förnödenheter, är av stor vikt att den ej röjes i förväg. Med rådande ordning kan det icke undvikas att en tilltänkt åtgärd blir känd i förväg, eftersom riksdagens samtycke måste inhämtas, innan ingripande sker. Särskilt om åtgärder blir nödvändiga då riksdagssession ej pågår, kan åtgärdernas verkan bli lidande av nu gällande ordning. Men dessutom måste riksdagsbehandlingen ske med största möjliga snabbhet — i november 1956 genomfördes den på två dagar — för att i görlig mån minska olägenheterna av det förtida offentliggörandet. Till följd härav måste riksdagens möjligheter till mera ingående prövning i sak bli ytterligt begränsade. Samtidigt som olägenheter icke kan undvikas i fråga om ingripandets effektivitet, förloras alltså den garanti, som riksdagens medverkan avsågs att utgöra. Den slutsats, vartill promemorian sålunda kommit, har icke motsagts i yttrandena. Även jag biträder den. De angivna nackdelarna av gällande ordning är enligt min mening så betydande att reglerna bör ändras så att dylika nackdelar i görlig mån kan undvikas.

Den undantagsregel, som föreslås i promemorian, ger Kungl. Maj:t rätt att i sådana fall som de nu avsedda, då avvaktandet av riksdagens beslut måste antagas medföra synnerlig olägenhet, förordna om tillämpning av lagarna utan att först inhämta riksdagens samtycke; förordnandet skall i stället inom en månad underställas riksdagen, som kan upphäva det, om det icke anses vara nödvändigt. Meddelas förordnandet vid en tidpunkt då riksdagssession ej pågår eller riksdagen icke skall sammanträda inom en månad måste alltså enligt förslaget riksdagen inkallas till extrasession.

Den mest väsentliga invändning, som riktats mot förslaget, grundar sig på de principiella synpunkter, som framfördes i samband med lagarnas tillkomst. Särskilt från företagarorganisationernas sida har dessa synpunkter understrukits. Avsteget från regeln att riksdagens prövning skall ske innan lagstiftningen får tillämpas anses innebära ett brott mot principen att lagarna i fredstid skall få tillämpas blott i en ordning, som i huvudsak motsvarar det vanliga lagstiftningsförfarandet.

Denna invändning har givit mig anledning att, delvis i anslutning till vad

som anföres i Skånes handelskammars yttrande över promemorian och till vad riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap föreslagit, undersöka en annan utväg att med beaktande av de principiella synpunkterna undanröja de angivna nackdelarna av den gällande ordningen. Denna utväg innebär, att undantagsregeln begränsas till att gälla tillämpningen av sådana befogenheter, som erfordras för att genomföra erforderliga åtgärder under tiden till dess riksdagen hinner sakligt pröva frågan om samtycke till tillämpning av lagstiftningen i övrigt i erforderliga delar. Kan detta ske på sådant sätt att Kungl. Maj:ts rätt att utan riksdagens föregående samtycke sätta lagstiftningen i tillämpning icke avser de mera djupgående ingripandena däri, torde de principiella invändningarna i avsevärd grad förlova i styrka. Jag har härvid kommit till det resultatet att det torde vara tillräckligt, om Kungl. Maj:t utan riksdagens samtycke kan förskaffa sig de befogenheter som avses i 2 § allmänna ransoneringslagen. Med stöd av denna paragraf kan de grundläggande bestämmelserna om ransoneringslag utfärdas. Sålunda kan handeln med och användningen av viss förnödenhet regleras; dessutom kan under en övergångstid handeln med förnödenheten förbjudas. Lagrummet ger visserligen icke möjlighet att förfoga över lager av förnödenheter, som ägaren vägrar att låta ingå i ransoneringslagen. Med tanke på den lojalitet, som i ett knapphetsläge kan påräknas från handels- och industriens sida, finner jag emellertid icke nödvändigt att Kungl. Maj:t skall kunna erhålla sådan befogenhet utan riksdagens samtycke.

På grund av det anförda förordar jag, att den föreslagna ändringen i lagstiftningen får den utformningen att i 1 § tredje stycket allmänna ransoneringslagen — som innehåller bestämmelserna om tillämpningsförfordnande i fredstid — införes en regel, enligt vilken Kungl. Maj:t äger meddela tillämpningsförfordnande såvitt angår 2 §, om riksdagens beslut ej kan utan synnerlig olägenhet avvaktas. Förordnandet bör underställas riksdagen för dess prövning av frågan huruvida det skall bestå. Med hänsyn till den begränsning av undantagsregeln, som jag förordat, anser jag icke nödvändigt att riksdagen inkallas till extrasession för att pröva förordnandet. Det synes tillräckligt om underställandet, i överensstämmelse med vad som för motsvarande fall stadgas i allmänna prisregleringslagen, sker inom en månad eller, om riksdagssession ej pågår, inom en månad från nästkommande riksdagssessions början.

Lagändringen torde böra träda i kraft snarast, d. v. s. dagen efter den då lagen därom utkommit av trycket i Svensk författningssamling. Den föreslagna ändringen torde icke påverka giltigheten av det gällande tillämpningsförfordnandet.

Om lagen ändras på föreslaget sätt, anser jag mig kunna förorda att tillämpningsförfordnandet icke förlänges, därest någon försämring av läget ej inträder.

II. Övriga beredskapslagar

Gällande bestämmelser. Lagen om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter innehåller grunderna för kommunernas medverkan i den lokala kristidsförvaltningen. Då lagen är i tillämpning kan Kungl. Maj:t föreskriva att kommunerna skall fullgöra uppgifter, som är erforderliga för att fylla befolkningens eller produktionsens behov av viktiga förnödenheter, för att lämpligt utnyttja tillgänglig arbetskraft eller för att tillgodose annat ändamål av betydelse för folkförsörjningen. I lagen lämnas därutöver vissa regler om kristidsnämnder och kristidsförbund samt om kostnaderna för verksamheten. Kungörelsen den 6 september 1939 (nr 626), genom vilken lagen satts i tillämpning, gäller fortfarande.

Lagen om förbud i vissa fall mot överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m. har till syfte att förhindra att den svenska handelsflottan i ett kritiskt läge minskas genom försäljning till utlandet. Dess huvudregel stadgar förbud att utan tillstånd överlåta svenskt fartyg till utlänning eller till svenskt aktiebolag, i vilket utländskt inflytande av viss styrka förekommer. För att förhindra att denna regel kringgås ges dessutom vissa föreskrifter om teckning och överlåtelse av aktie i aktiebolag, som äger fartyg, samt föreskrives tillståndstvång för vissa upplåtelser av svenskt fartyg till utlänning. Lagen är i tillämpning enligt kungörelse den 1 september 1939 (nr 592).

Lagen med vissa bestämmelser om fraktfart med svenska fartyg möjliggör reglering av fraktfarten i syfte att tillgodose — utom försvarsändamål — landets försörjning med viktiga förnödenheter samt av fraktsatserna för att förhindra oskäligen frakthöjningar. Fraktfart med registreringspliktiga svenska fartyg och svenska bogserfartyg kan enligt lagen läggas under tillståndstvång. Fartyg, för vilket sådant tillståndstvång gäller, får ej utan tillstånd uppläggas i utlandet utom för reparation o. dyl. Tidigare gällande förordnande om tillämpning av lagen är numera upphävt.

De tre lagarna innehåller sinsemellan överensstämmande regler om de krislägen, i vilka de kan sättas i tillämpning. De får sålunda tillämpas vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden.

Även i fråga om de former, som skall iakttagas då lagarna sättes i tillämpning, innehåller de i stort sett överensstämmande regler. Det krävs sålunda alltid ett särskilt förordnande av Kungl. Maj:t, varigenom lagarna sättes i tillämpning. Under tid då riksdagen är samlad får sådant förordnande meddelas endast med riksdagens samtycke. Då riksdagen icke är samlad äger Kungl. Maj:t meddela förordnande utan riksdagens samtycke. Förordnandet upphör att lända till efterrättelse, om det ej inom 30 dagar från början av nästkommande riksdag gillas av riksdagen. Enligt lagen om

skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter äger Kungl. Maj:t ej meddela förordnande med mindre riksdagskallelse utgått eller riksdagen ändå skall sammanträda inom 30 dagar.

Promemorian. I promemorian anses de nämnda reglerna om lagarnas sätande i tillämpning efter 1949 års ändringar i riksdagsordningen ha den innebörden, att lagarna kan sättas i tillämpning blott med riksdagens samtycke. Riksdagen anses ju numera samlad hela året (se särskilda utskottets utlåtande nr 1/1948 s. 24 och 27). Om session ej pågår då åtgärd skall vidtagas enligt någon av lagarna, måste således riksdagens inkallande till extra-session avvaktas.

En dylik tidsutdräkt kan, uttalas i promemorian, uppenbarligen icke vara lämplig, om landet skulle komma i krig eller krigsfara. Även vid andra utomordentliga förhållanden befaras de angivna reglerna kunna leda till skada för folkförsörjningen till följd av att lagarna icke kan tillämpas utan dröjsmål. Vad som i promemorian anförts om riksdagens möjligheter att vid snabbhandling av en framställning om samtycke till förordnande om tillämpning av förfogande- och ransoneringslagstiftningen göra sitt inflytande gällande anses äga motsvarande giltighet i fråga om nu förevarande lagar.

Det föreslås därför i promemorian att lagarna, liksom redan är fallet med lagen den 13 mars 1942 (nr 87) med särskilda bestämmelser angående stats- och kommunalmyndigheterna och deras verksamhet vid krig eller krigsfara m. m. sådan den lyder enligt lag den 27 februari 1953 (nr 51), utan särskilt förordnande skall äga tillämpning om riket kommer i krig, samt att de skall kunna sättas i tillämpning genom förordnande av Kungl. Maj:t vid krigsfara eller eljest vid utomordentliga, av krig föranledda förhållanden. Förordnandet bör inom en månad underställas riksdagen och förfalla om detta ej sker och om det ej blir gillat inom två månader efter underställningen.

I promemorian upptages även spørsmålet i vilka krislägen lagen om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter bör kunna sättas i tillämpning. Kommunernas medverkan i krisförvaltningen kan bli erforderlig utan att landet är i krig eller krigsfara eller utomordentliga, av krig föranledda förhållanden föreligger. Genomföres under fredsförhållanden en reglering av någorlunda omfattning med stöd av allmänna förfogande- eller ransoneringslagarna kan det sålunda bli nödvändigt att kommunala organ tages i anspråk för administrationen av regleringen. Det bör därför enligt promemorian finnas möjlighet att förordna om tillämpning av lagen så snart bestämmelse i någon av dessa lagar sättes i tillämpning.

Ehuru medverkan vid prisreglering icke direkt nämnes bland de uppgifter, som enligt lagen kan åläggas kommunerna, har, framhålles i promemorian, dock priskontrollnämndens meddelanden distribuerats genom kristidsnämnderna. Det synes emellertid icke böra komma i fråga att sätta lagen i tillämpning blott för att uppdraga dylika uppgifter åt kommuner-

na. Det är alltså ej erforderligt att öppna möjlighet att sätta lagen i tillämpning i det fall att prisreglering införes. — Vidare erinras om att lagen är avsedd att användas om allmän tjänsteplikt föreskrives. Särskilda bestämmelser rörande förordnande om lagens tillämpning för dylikt fall anses dock icke påkallade.

Enligt promemorian bör alltså lagen om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter kunna tillämpas — utom om riket kommer i krig eller krigsfara samt eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden — jämväl under övriga förhållanden, då förfogande- och ransoneringslagstiftningen får tillämpas. Det föreslås att detta genomföres genom att bland de krislagen, i vilka förordnande om tillämpning av lagen kan meddelas, införes en hänvisning till beskrivningen i förfogande- och ransoneringslagstiftningen av sistnämnda förhållanden. Då kommunernas medverkan torde vara mest aktuell vid en med stöd av allmänna ransoneringslagen införd reglering, anses tillräckligt med en hänvisning till denna lag. Eftersom motsvarande stadgande i allmänna förfogandelagen är likalydande, utgör detta ej hinder för att kommunerna åläggas att medverka i ett fall, då blott allmänna förfogandelagen är i tillämpning.

Promemorians förslag beträffande lagen om överlåtelse m. m. av fartyg upptar även vissa ändringar i 2 § 2 mom. samma lag och slutbestämmelserna till lagen, på vilka ställen hänvisningar förekommer till förordnande om lagens tillämpning. Hänvisningarna föreslås ändrade så att de avser även det fall att lagen under krig är i tillämpning utan förordnande.

Yttrandena. Förslagen till ändringar i lagarna om kommunernas skyldigheter, överlåtelse m. m. av fartyg samt fraktfart har i regel tillstyrkts eller lämnats utan erinran i yttrandena.

Riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap yttrar, att syftet med lagarna är att Kungl. Maj:t i ett kritiskt läge skall kunna få fullmakter att vidtaga åtgärder till tryggande av folkförsörjningen. Med hänsyn till det nära samband som finns mellan dessa lagar och ransoneringslagen kan riksnämnden icke finna motiverat att reglerna för lagarnas sättande i tillämpning skall vara andra än som gäller för ransoneringslagen. Riksnämnden föreslår, att nämnda regler ges samma utformning som gäller eller kommer att gälla för sistnämnda lag.

Kooperativa förbundet anser att samma synpunkter som i fråga om förfogande- och ransoneringslagstiftningen gör sig gällande beträffande de båda lagarna om överlåtelse m. m. av fartyg samt fraktfart, vilka möjliggör ingripanden i den enskilda förfoganderätten. Med tanke på sjö- och fraktfartens internationella karaktär synes det i särskild grad påkallat att iakttaga försiktighet vid tillämpning av lagstiftning, som avser att förbehålla det svenska tonnage för landets egna behov. Förbundet yrkar därför att de särskilda anledningar, som kan föranleda tillämpning av lagarna i fredstid, skall närmare definieras i lagtexten eller tydligt anges i propositionen.

Departementschefen. Jag förordar, att berörda lagar ändras på sätt föreslås i promemorian. Med hänsyn till att enligt mitt förslag underställning i visst fall av förordnande om tillämpning av allmänna ransoneringslagen kan dröja till en månad från nästkommande riksdagssessions början bör i lagen om kommuns skyldighet införas en liknande regel, så att även denna lag kan sättas i tillämpning i ett dylikt fall utan att riksdagen måste inkallas för att pröva förordnandet därom. Dessutom bör promemorians förslag till ändring av denna lag underkastas en mindre jämkning i redaktionellt avseende.

De av riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap och Kooperativa förbundet ifrågasatta lagändringarna torde kräva en undersökning för att utröna under vilka betingelser de båda lagarna om överlåtelse m. m. av fartyg och fraktfart bör kunna sättas i tillämpning utöver vad som nu gäller. En sådan utredning är jag f. n. ej beredd att föreslå. I varje fall är det angeläget att de i promemorian föreslagna ändringarna genomföres så snart som möjligt så att lagarna kan sättas i tillämpning utan dröjsmål i de viktigaste lägen då de behövs.

De föreslagna lagändringarna torde böra träda i kraft snarast möjligt, d. v. s. dagen efter den då lagarna därom utkommit från trycket i Svensk författningssamling. Lagändringarna torde icke inverka å giltigheten av de tillämpningsförordnanden som gäller för vissa av lagarna.

I enlighet med det anförda föreligger förslag, av den lydelse bilaga¹ till detta protokoll utvisar, till

1) lag om ändrad lydelse av 1 § allmänna ransoneringslagen den 26 maj 1954 (nr 280);

2) lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 15 juni 1939 (nr 254) om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter;

3) lag angående ändring i lagen den 22 juni 1939 (nr 299) om förbud i vissa fall mot överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m.;

4) lag om ändrad lydelse av 1 § lagen den 21 mars 1940 (nr 176) med vissa bestämmelser om fraktfart med svenska fartyg.

Föredraganden hemställer, att lagrådets utlåtande över de under 1), 3) och 4) upptagna lagförslagen måtte för det i § 87 regeringsformen omfördä ändanålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemstäl-
lan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Bo Gejrot

¹ Bilagan, som är likalydande med de vid propositionen fogade lagförslagen, har här utelutits.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 4 april 1957.

N ä r v a r a n d e :

justitieråden WALIN,
SJÖWALL,
HAGBERGH,
regeringsrådet KLACKENBERG.

Enligt lagrådet den 3 april 1957 tillhandakommet utdrag av protokoll över handelsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 22 mars 1957, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättade förslag till

1) lag om ändrad lydelse av 1 § allmänna ransoneringslagen den 26 maj 1954 (nr 280);

2) lag angående ändring i lagen den 22 juni 1939 (nr 299) om förbud i vissa fall mot överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m.; och

3) lag om ändrad lydelse av 1 § lagen den 21 mars 1940 (nr 176) med vissa bestämmelser om fraktfart med svenska fartyg.

Förslagen, som finnas bilagda detta protokoll, föredrogos inför lagrådet av byråchefen för lagärenden i handelsdepartementet R. Hermansson.

Lagrådet lämnade förslagen utan erinran.

Ur protokollet:

Torsten Johansson

Utdrag av protokollet över handelsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 5 april 1957.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, HEDLUND, PERSSON, LINDELL, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, NÄSGÅRD, KLING, ELIASSON, HENRIKSSON.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för handelsdepartementet, statsrådet Lange, lagrådets den 4 april 1957 avgivna utlåtande över de den 22 mars 1957 till lagrådet remitterade förslagen till

1) lag om ändrad lydelse av 1 § allmänna ransoneringslagen den 26 maj 1954 (nr 280);

2) lag angående ändring i lagen den 22 juni 1939 (nr 299) om förbud i vissa fall mot överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m.; och

3) lag om ändrad lydelse av 1 § lagen den 21 mars 1940 (nr 176) med vissa bestämmelser om fraktfart med svenska fartyg.

Under förmälan att lagrådet lämnat förslagen utan erinran och med anmälan att yttrande i ärendet numera inkommit jämväl från Svenska landskommunernas förbund hemställer föredraganden, att lagförslagen samt det vid protokollet för den 22 mars 1957 fogade förslaget till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 15 juni 1939 (nr 254) om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter måtte genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdde hemställer förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Rune Lindquist